

VOJÁČEK, L. *První československý zákon: pokus o opožděný komentář.*
Praha: Wolters Kluwer, 2018, 379 s.

Rozsáhlá monografie L. Vojáčka „První československý zákon“ s podtitulem „pokus o opožděný komentář“ se zabývá vznikem Československa v r. 1918. Autor ji sepsal nejen proto, aby přiblížil tehdejší dění, ale i proto, aby vyjádřil hold celému období první Československé republiky, jakož i česko-slovenské státnosti jako takové. Jeho přičiněním vzniklo dílo, které je jedním z nejvýznamnějších vědeckých počinů věnovaných výzkumu naší moderní státnosti s ambicí na trvalou rezonanci.

Své motivy k napsání knihy o vzniku Československa a speciálně o jeho prvním zákonu autor shrnuje v úvodních pasážích. Je možné souhlasit s jeho přesvědčením, že na události r. 1918 by se nemělo zapomenout pro to, co ve své době představovaly, i pro to, čeho se staly ztělesněním a symbolem nastupujícím generacím. Je jasné, že vznik Československa je dodnes oprávněně připomínán jako významný moment v emancipaci českého a slovenského národa, jako okamžik zrodu moderní československé státnosti, která se odstříhla od rakousko-uherského monarchismu a rakušanství a přihlásila se k principům národního sebeurčení, demokracie a humanity. Tak vstoupil okamžik vzniku Československa do národního povědomí, byl zde v dobách ohrožení národní existence, kdy vzpomínka na něj byla národu posilou a programem, a zůstává zde i dnes – v době vzniku rozpínavých nadnárodních integrací, zpochybňování významu národů a států a postmoderního relativismu nebo i v čase tu a tam se vyskytující glorifikace rakouské, druhorepublikové a protektorátní státnosti.

Struktura práce je originální a propracovaná. Východiskem výkladu, jeho hlavní osou a svorníkem je první zákon Československa č. 11/1918 Sb. z. a n. Autor zvolil formu komentáře k preambuli a jednotlivým ustanovením tohoto zákona. Čtenář se tak může dopodrobna seznámit s tím, co předcházelo vzniku Československa, s jeho průběhem i s tím, co následovalo. Pozornost je věnována českému a slovenskému národnímu programu od poloviny 19. stol. a jeho realizaci, od prvních plánů na spojení obou národů, přes obtížné hledání styčných bodů za situace, kdy české politice dominovalo prosazování historického státního práva a Slováci stěželi maďarskému útisku, až po pragmatické sjednocení politických reprezentací obou národů na požadavku společného státu. Autor představuje tento proces jako nikoli přímočarý, ale spíše klikatý, kdy bylo složité nalézt shodu při všech rozdílech mezi Čechy a Slováky a jejich mnohdy rozdílných prioritách. Vznik Československa nakonec umožnila válečná porážka centrálních mocností, podpora ze strany Dohody a zavržení Rakouska-Uherska většinou obyvatel. Lví podíl na tom

měla činnost emigrace v čele s T. G. Masarykem opřena o krajanské hnutí, která dokázala založení Československa vyjednat mezinárodní podporu, a odklon domácích politických elit od tradiční prorakouské politiky, k němuž došlo na sklonku první světové války. Už prosazování československé státní moci však ukázalo, že nový stát nebude bez problémů, že si nese zátěž v podobě početných menšin (zejména německé a maďarské) a že i vztah Čechů a Slováků, z nezbytnosti – kvůli přečíslení menšin – spojených do československého národa, nebude rozhodně ideální.

Nejdůkladněji zpracované části knihy jsou přímo zaměřené na první zákon Československa. Je to dáno jeho povahou – šlo o recepční normu – a odráží se v tom též profese autora, který je právní historik. Autor ukazuje složitou genezi tohoto předpisu a legislativně technické problémy spojené s jeho publikací a aplikací. Tento stručný předpis konstatoval vznik československého státu a zaměřil se na vyloučení všech možných poruch vyvolaných rozpadem Rakouska-Uherska a vznikem Československa. Proto zvolil materiální kontinuitu převzetím starého práva a státních institucí za současné formální diskontinuity (byl založen nový stát a nový právní řád). Tento postup je v podobné situaci (sukcese států, revoluce, právní obnova po okupaci) v praxi absolutně převažující: právo preferuje kontinuitní řešení, pokud je to jen možné. Není reálné naráz vytvořit nové právo ani staré právo rychle obměnit. Život společnosti a fungování státu se nesmí zastavit. Proto se přejímá staré právo do nových poměrů (s výjimkou radikálních systémových změn a ústavního práva, kde to nelze provést) a toto právo se postupně zaměňuje za nové. Výjimek se událo pramálo (sovětské Rusko po r. 1917 a Jugoslávie po druhé světové válce). Při těchto rozbořech se jedná samozřejmě také o to, jak definujeme formální a materiální kontinuitu (diskontinuitu). Podle převažujícího přístupu navazujícího na normativismus je formální kontinuita práva dána, když při střídání právních řádů nedojde k porušení kompetenčních a procesních ustanovení legislativního procesu, materiální kontinuita práva znamená, že při vývoji práva nedochází ke skokům. Pokud ale budeme chápat formální kontinuitu práva jako souvislost v pramenech práva a materiální kontinuitu jako hodnotovou návaznost (tak A. Gerloch), nebude výsledek ohledně státoprávních změn r. 1918 stejný jako výše, nýbrž přesně opačný: nastala formální kontinuita v pramenech práva a materiální diskontinuita v hodnotách. Diskutovat lze i o označování prvního zákona Československa za ohniskovou normu, jak činí normativisté. Jde o to, zda jí spíše nebyla Ústava z r. 1920 a zda první zákon Československa nebyl jen transformačním předpisem.

Značnou pozornost autor věnuje rozdílným publikovaným zněním prvního zákona Československa a jeho formulačním nedostatkům, které působily potíže při jeho používání v praxi. V souvislosti s tím se nabízí otázka, jak mnoho máme být přísní při posuzování jeho slabých míst. Jde totiž o to, že tento předpis vznikl v mimořádné státoprávní situaci a za revolučního vření. Za takových poměrů, které čas od času nastávají, nelze mít na legislativu přehnané nároky. Právo pravidelně ustupuje politické účelnosti, nedodržují se pravidla legislativního procesu a kvalita předpisů upadá. To, co by neprošlo v prostředí stabilizovaného právního státu, je vnímáno jako normální. Při vědomí toho nezbyvá než poněkud přivřít oči. Ostatně aplikační praxe si dokáže poradit i s nedokonalými předpisy.

Přestože je taková pozornost věnována obsahu tohoto předpisu, autor není zajatcem textualismu. Plasticky, s využitím celého spektra našich i cizích zdrojů, konfrontuje státoprávní poměry před a po jeho vydání. Přehledně popisuje stav monarchie před jejím rozpadem a situaci na počátku republiky, jakož i problémy s tím spojené: státoprávní stabilizaci

a pokusy o unifikaci práva, které byly jen málo úspěšné. V souvislosti s tím široce používá komparativní metodu výzkumu a právněsociologický přístup. To argumentaci autora prohlubuje a činí ji to daleko přesvědčivější.

Metodologické instrumentarium z ranku právní historie, které autor převážně užívá, umožnilo v knize vyřešit množství otázek, na něž obecná historie nestačí – např. kdy přesně vznikl československý stát, zda to bylo na základě revoluce nebo převratu, jaká byla územněorganizační struktura Československa atd.

Práce přináší nové informace, není jen syntézou, ale i brilantní analýzou – např. proměn státoprávních představ českých politických špiček na sklonku první světové války, jak se promítaly do pokusů o reformu ústavního uspořádání monarchie. Českého čtenáře určitě potěší přehledné výklady o uherském právu a systému státních orgánů Uher, protože znalost této problematiky je v českých zemích malá a příležitost se o tom něco dozvědět ještě menší.

Vojáčkova kniha je precizním, čtivě napsaným dílem, které sumarizuje jedno z témat, jemuž se autor celoživotně věnuje. Její přečtení lze vřele doporučit. Bude obohacením pro odborníka i laika.

Pavel Maršálek

doi: 10.14712/2464689X.2019.42